

מ. אוסישקין ו"תורתו"

שוב השמיע אוסישקין דברים שאינם נשמעים לרוב הצבור ולשעה. זנברה הרגזה במחנה. הפעם במחנה נושאי התורה, בעלי הרוח. ואמנם מעולם לא היה אוסישקין נוה לבריות, לקרובים לדעה ולהלך רוח, ולרחוקים ריחוק דעת והשקפת עולם לא כל שכן. ברי הוא: אלמלי היה רב בישראל היה נמנה על המחמירים שבדור. הללו, כידוע, אימתם על הבריות ואין אהבתם על הבריות. ושבתו בכך. מיום שעמד על דעתו הישראלית, מיום שנתפסה לו ההווה העברית, על מהות עברה, כחות קיומה בהווה ושאיפותיה לעתידה, תפיסה מסוימה, הרי חומרת דעת-ורצון זו כלפי עצמו וכלפי אחרים, שעולה לפעמים קפדנות קשה, מלווה כל אמורה שהוא אומר ברבים וכל מעשה שהוא עושה בצבור. עמידתו בחיים ובחברה עזה ותקיפה, ואף אמירתו כך: החלטית, אמירת פוסק אחרון. אין הערה ותיקון חלום בה, שכן הללו עשויים להוציא אותה מידי פשוטה, וכל הוצאה כעקירה דומה; והואיל וכך, — מוטב לה שלא תאמר משתאמר ותונה ותתוקן. נואם הוא בעל יכולת, ואף על פי כן אינו מרכה שיחה עם הצבור, גזירה שלא יגרום תקלה לענין החביב עליו, וכשהוא משמיע את דבריו אין תקלתם פוחתת. ל ש ע ה . ל ש ע ה ז ו ר ו ק א : משעברה שעתם מגיעה שעת-תקנתם. אינו נוח לבריות-הווה אומר: חסר הוא כשרון ההסתגלות אל הלך הרוח הכללי השליט, אל מערכת המצבים השוררים במציאות החברתית של השעה. רשאי אדם לאמר: ליקוי הוא, שאין לו תקנה לגבי איש המדינה ומנהיג הצבור. לפיכך מוצא אתה, שלא הוטלה על אוסישקין עד כאן משימה מדינית, עם שעמד תמיד בין הראשונים להשפעה ולכח, שהרי כשרון זה הוא בבחינת צורך לגופה של זו. גדולה מזו: במשימות אלה עמדו רבים שלא הגיעו לידי שעור-קומתו בכמה וכמה סגולות נפש ומתני רוח, אלא שיפה כחם מכחו בהתכוונות זו של דעת ומעשה לצרכי השעה. ולפיכך לא נדרשו אליו הרבים ברצון אלא נגררו אחריו בהכרח: כשלא נודמנו אחרים גמישים ביותר, פשרנים ביותר, שיהיו הללו אומרים את הדבור הקשה שהכרח בו, שיעשו את המעשה שצווי השעה עליו. מנהיג ודבר בכח היה כל ימיו, ראש ומופקד בפועל לא היה אלא לעתים מזומנות בלבד. לא הקפדן מלמד. בילדים שכוחים אמרו; בעצבניים ובאיסתניסים על אחת כמה וכמה. אולם ילדים שסרחו או אומרים לעבור עבירה, אינם נשמעים לרוב אלא לקפדן בלבד. וצבור ועם דרך תינוקות להם: רק הדבור הקשה, המצליף, עלול להוציא אותם ממריים וסרבנותם. בעם שכיח אמרו, ובעמנו על אחת כמה וכמה.

אוסישקין הוא איש האינסטינקט הצבורי הבריאי, שכח הרגשתו את הנולד עולה בו על כח ראייתו. באספקלריא מאירה לעצמה ולאחרים לא ראה את המתרחש לבוא אלא לעתים רחוקות מאוד. כל שעה שהיה סומך את עצמו על כח חרדי ותוהמה שבתית בסבכי המאורעות ובהתרתם, לא היה מעלה גדולות וחשובות. כנגד זה גדול בו כח הניחוש לסכנה המתרגשת לבוא. בעל נכסים הוא, נכסי עבר וחלומות-נכסים של עתיד, ושמירתו עליהם. בצבור קטן זה המעסה את עיסת הצבוריות הישראלית החדשה הרי הוא החרד ביותר והשמרני ביותר. ויש במידה זו בלבד כדי לייחד לו ייחוד מקום ודמות בתוכנו. הרי כל השאר לבם פתוח כפתחו של אולם לכל גלי החיים וזרמי המחשבה המפכים מחוץ לתחר מנו. נרמזים הם לכל רמז ובן-רמז של המציאות, אונם ערה לצווי המציאות של הרגע ועינם פקוחה על כל שנוי קל של שבגלים, המתגלה על השטח העליון של החיים המדיניים והצבוריים. ומתוך שבהולים הם להענות בכל היותם לרמזי השעה הרי עלולים הם ליבטל במציאות-של-ריגע זו ולהסיח את דעתם הן מן הנצח המקופל ברגע זה גופו והן מדרישות הנצח של האומה, מצרכי עולם שלה. הרי זו דאגתם כל הימים ויראתם: להראות בעיני הבריות כנחשלים, כמפגרים אחרי העגלה הרועשת של השקפות ודעות בנות יומן. הפסד זה עולה בשכר הקליטה של החדש, המפרפר, החי והתוסס. ודאי הוא: מצב ישראל בעולם מחייב על עירנות מהודדת לכל דרישות הרגע. כל התלוי בקיומו ובמעמדו באחרים, בדין שתהא עינו סופגת ואזניו קולטות כל נייע וכל נדנוד של אחרים. מכאן זו הרדיפה של האדם מישראל בכל מקום ובכל שעה אחרי החדש שכחדשים. עמידתו זו במרכז העולם והמציאות, תפקידו זה של איש הביניים ברשות הכלכלה ובחיי הרוח, מטילים על בן ישראל, על כל בן ישראל, ואף על הלאומי ביותר, מצוה זו שאינו רשאי להבטל הימנה לעולם: תהא אונך פתוחה ועינך פקוחה על כל שינוי ובן שינוי בעולם, בשאיפתו ובטעמו, כי בנפשך הדבר! והואיל ומחמירים אנו במצוה זו, שוב אין לנו לא פנאי ולא כושר לשמירת העצמות, האופי, העמידה העצמית. יחיד סגולה הם בתוכנו, שאינם נגרפים עם כל זרם חדש, ששפתותיהם לא תתדלנה מלענות אמן אחרי כל ברכה כשרה ומזויפת. מועטים הם השמרנים אצלנו, ששמרנותם מדה שבנפש היא ולא פרי יראת הלב ומשוא פנים לתקיפי השעה. בין היחידים האלה קובע את מקומו מ. אוסישקין. ומעלתו בכך. כל מקום שאתה שומע את אוסישקין עומד ומוזהר, עומד ומתריע

— עשה את אונך כאפרכסת: סכנה מתרגשת לבוא. המהפכה הראי שונה ברוסיה, מעשה אוגנדה, מלחמת הלשונות בישראל, ענין הסוכנות המורחבת, "ברית שלום", ואף האזהרה האחרונה בענין "התורה והמדינה" בכלל, כל מקום: רבם דקרו! — הרצל, פרץ, פרגמנט, מנגס. כל שעה: פורץ גדר הנמוס, המקובל, הנאה, הרצוי! כל מקום הוא פוגע פגיעה קשה, מנסח את דבריו נוסח מחודד ביותר. הפעם היתה פגיעתו קשה בפילוסופיה של התולדה הישראלית: גזור גזירות — מה לתורה ומה למדינה. הדברים לעצמם, לערכם העיוני טעונים בדיקה חמורה. הבדיקה אולי תעלה, שכל הבנין שבנה הפעם, אינו יכול לעמוד אף בפני רוח מצויה, ובפני רוח מעמיקה וחודרת בתולדה על אחת כמה וכמה. לא נתאבק בעפרו של אוסישקין בעמדנו במחקר תולדות ישראל, בתלמוד השכבות העמוקות ביותר של ההווה הישראלית. ואפשר שבכלל הגיעה השעה להדרש לשאלות אלה, שאלת היסוד של מהותנו ודרכנו בעולם, בדרכים אחרות לגמרי מאשר בנאומים על כוס הקטנה של התלהבות למסכות היום, במאמרים קיקיוניים ובמד ליצות רגע. בבחינה זו מעשי הרבים בידי של אוסישקין: מה הללו מגלגלים שלא בזהירות יתירה בערכי רוח ותולדה אף הוא כך, אלא שעולה הוא על הרבים בכובד הבטוי, ברצינות האמירה, ברחש הנפש. נכשול נכשל הפעם אוסישקין במשל ולא בנמשל, ועד שאנו באים ותובעים את עלבוננו של משל מוטב שנעיין בנמשל. אמנם המשל כאן השוב הוא חשיבות יתירה (התורה נוצרה בחו"ל, והמדינה הישראלית בארץ), אולם הרי סוף סוף לא המשל הוא העיקר אלא הנמשל. שמא תבואו ותדרשו מכאן על יחסו של אוסישקין לתורה ולרוח — הרי אין לך טעות קשה מזו. והרי יודעים אנו את האיש ואת שיחו, לא את שיח הבנקט אלא כל שיחו במשך של עשרות שנות עשייה בעולמנו. לא יצא אוסישקין לזקנתו למדיניות רעה, הבועטת ברוח, בתורה ובערכיה. כל האומר כך אינו אלא טועה ומטעה. מרובים אצלנו המתחיסים בקלות ראש לדברים אלה אך אין לצרף גם את אוסישקין למנין זה. ראה, או מוטב שנאמר: הרגיש, שהמחשבה הישראלית והרצון הישראלי התחילו נוטים מדרך המלך של שאיפת-קיום-הכרח, עמד והתריע, עמד וצעק. אמנם לא הרגיש אותה שעה, שסתירה במעשיו-דבריו: לפני שנים מועטות עמד בהיכל האוניברסיטה העברית בירושלים והתמרמר על שמקום התורה היה לבית-הדרכה מדינית בנוסח מסוים, והיום הוא דורש במסיבה של תלמידי חכמים מעין זו, שירימו את דגל המדינה. אולם לא סתירה זו ולא הדברים המפוקפקים בפילוסוף פיה של התולדה הישראלית מקנים לנאומו של אוסישקין ערך, אלא דווקא הרמו המתחייב הימנו. כלפי מה נלחם אוסישקין?

אין ספק בדבר: ענייני התרבות והרוח יגעים בארץ ישראל. יגעים מצד עצמם ויגעים בהשפעתם על מהלך הרוח והנפש, לא רק של הדור המתחנך והולך אלא גם ובעיקר על הדור, שהביא עמו קטעי רצונות וקטעי שאיפות של תרבות ורוח. חוסר סיפוק רוחני אוכל את לבות הכל, ואין בידי המועד והקודש של הבנין הלאומי כדי להוציא את צרכי החול, צרכי יום של אדם בן תרבות בימינו. מרובות הן התקוות, שתולה כל יחיד מישראל, כל שאיפה ישראלית, בבנין הבית הלאומי. והואיל וגזירה היא, שאין שאיפות גדולות, שיש עמחן משום שנוי ערכים, עשויות להתקיים וליעשות מציאות של ממש ביום אחד; והואיל והחומר האנושי אשר בארץ ישראל העברית לקוי הוא בחוסר סבלנות ונמצא מטה את אזנו לגידול האורגאני של הצמח החדש ומת-אוה בכל נפשו ובכל עצביו הנרגזים והנרגזים לשמוע את קול הגידול — שוב הוא בא לידי התרסה: אויה לנו כי נכזבנו! את קול הגידול אין אנו שומעים, את צמיתתו אין אנו רואים. וכל אחד מתרים לפי דרכו. היהודי החרד למסורת חיו אשר בעיירה היהודית הקטנה שבגור לה, דומה היה עליו, שקול התורה, כפי שהיתה נלמדת בעיירותיו ובערי, מנסר כל היום וכל הלילה בחללה של א"י — שאם לא כן א"י למה? היהודי החרד על מצוה קלה כחמורה לבו כואב על זלזול במצוות, שמלול הדור החדש — וזלזול במצוות קלות דומה עליו כעקירת התורה. מתאור נן הוא על ה"יהדות" ועל ה"רוח" שירדה פלאים. מהלך הוא בא"י, מקור היהדות השלמה, השלמה במצוות, בטהרת הלב וביראה, ולבו מקור עצבות: שמא נסתלקה השכינה מישראל, מארצנו מבנינו, מעתידו? ויהודי הבינוני, בינוני במצוות וברוח, אף הוא אין דעתו נוחה ביותר: לאט עליו הגידול, הבנין. ואתם אמרתם: מקדש לרוח ישראל תבנו, משכן לתרבות חול, המספקת לכל אדם את צרכיו, צרכי הרוח שלו, והנה אף אהל לא נטיתם, אף צריף לא בניתם.

והיהודי המודרני, שהיה טועם טעימה מלאה מכל פירות החיים והתרבות — וודאי שאין דעתו עלולה להתקרר בנצנים הראשונים של תרבות עברית חולונית, שאין בידם לספק אף את הצרכים המינימליים של בן תרבות. משתעממת האשה העבריה, שעל הספר הגויי, התרבותי האירופי, פרנסתה הרוחנית, על המוסיקה המעודנת מזונותיה ועל הרומן האחרון שבאחרונים תענוגה. במקום מוסיקה אמיתית, נוקבת עד התהום ומרקיעה שחקים, אתם מגישים לה שיירי נגונים חסידיים, שדבקתם לגבה אינה דבקת, שעמוקתם אינה עמוקת. והסופר העברי ואיש הרוח, שהיה נושא בלבו את צער הבדידות בגולה, ואפשר שצער גדול מצערם של אחרים, שכן אמת בו ועומק בו, אף הוא מסתכל מסביבו ורואה, האיך בני אדם בהולים למעשיהם יום יום ואינם נשמעים לו ולצרכיו ולשאיפותיו. רואה הוא, שצרכי התרבות העברית מתמעטים

והולכים, והמועט בן מועט די לו בספרות קלוקלת, זרה ומתורגמת, מתענג על ספיחיה של תרבות זרה, האירופית-האמריקנית, על הפילם הריק, הנבוב, שיש בו כדי לסרס את טעמו של אדם, יותר מאשר על בכוריה הראשונים של תרבות עברית מקורית, ואיך לא יבכה לבו במסד תרים? ! והאמן ובן התורה רואה, כי כל הצרכים צרכים הם, שנלחמים, נאבקים עליהם בשצף קצה, בכח איתנים, ורק צרכים אלה, צרכי התרבות עזובים. ומכת המדיניות והאספורט: שני שרים אלה, שנשתלטו על הרור הצעיר — שניהם אוכלים כל מידה טובה וכל שאיפה נעלה. איש הצבור ומדריכו כביכול תפס את השטח העליון של החיים, הוא הגוזר גזירות חיים, הוא המצווה צווי טעם, והתרבות והיופי והאמנות מה תהא עליהם? קווינו לעשות ענבי תרבות עסיסיים, ריחניים, שיעלו את חיינו, שיטילו בהם טעם חדש, שישמשו שילומים על כל הפרישות והנזיזות מאונס מכמה וכמה רשויות חיים ותרבות, והנה העלו חיים אלה החדשים באושי תרבות, באושי טעם, באושי מוסר.

ווראי הוא: שונים הם הצרכים, שונים הם בערכם הגעגועים; מהם עמוקים ומהם רדודים, מהם נובעים מן השכבות העמוקות של ההווה הישראלית של ימינו ומהם מרפרפים על פני השטח העליון של מעין תרבות, מעין אמנות, מעין רוח. כל השאיפות האלה לא באו עדיין לכלל הכרת מרכז, הכרת יסוד, באסד השאלה התרבותית שלנו. דומני: מעולם לא נשתלטה עלינו אנדרל-מוסיה של שאיפות וכמיהות ומאויים לתרבות כזו שבדורנו אנו. עוד לפני דור אחד, עם גיעתה של תקופת ההשכלה, שיפה היה כחה בהריסת קבע ההוי והתרבות הגלותית שלנו, ולא היה כחה יפה בהוראת דרכי בנין והנחת אבנים לתרבות חדשה, עמלה המחשבה הישראלית על כך; ואילו עכשיו רבתה המבוכה. שאיפות יתומות הן, פרו שיריים הן של סיגנוני תרבות וחיים שונים. לא החיים החדשים הולידו אותן ולא הם חייבים על סיפוקן. קרקע אחרת הצמיחתן ולא קרקע א"י חייבת על טפוחן וגדולן. לא עם קטן שלם ומאוחד שואף ומתגעגע לערכי תרבות ולחיי נוי, אלא, — ונודה נא בזה בקול רם, — יחידים יחידים, בני עמים שונים לתרבות ולהשכלה, צמאים כל אחד לתרבות מיוחדת, תרבות נאה להרגלי חיו באדמה אחרת ותחת שמים אחרים. והואיל ואין בידי ארץ קטנה זו לספק את כל הצרכים המרובים והשונים — שוב אין התחייבה תחיה ואין הגאולה גאולה. ואין בני אדם מרגישים, שיש בשאיפות האלה ובתרעומות אלה כדי להסיט את מרכז מחשבתנו ועשייתנו בארץ ממקומו. כלום הגיעה כבר שעתו של היסט זה? ! העמלים עם התרבות הישראלית סבורים היו כל ימיהם, שאין בכאן משום היסט; ואילו הרואים את א"י בבניינה הארצי הקשה, העומד כמעט למעלה מכחות אנושיים, ואף מכחות עם המלומד במעשים ובהתאמצות לא-אנושיים כעם ישראלי מרגישים, שעיקר עלייתנו וכש-לוננו נתון במקום אחר. יש גורסים: מדינה, יש גורסים ישוב לאומי חזק. לא הרי זה כהרי זה, הצד השווה שביניהם: המרכז נתון במקום אחר. וכל המסיח עת ממרכז זה מוציא את עיקר הגאולה מידי פשוטו; הווה אומר: מעקם הוא את דרך הגאולה.

לא היום נתגלה המשבר הרוחני, התרבותי הישראלי, ולא בא"י בלבד אלא בכל תפוצות הגולה, עומד הוא זה דורות אחרים ותובע את פתרונו. והפתרון לא ינתן בקרוב. רוצה אדם להעמיד את מהותו של משבר זה על דבור אחד, הרשות בידו לאמר: ה ת ר ב ו ת ה י ש ר א ל י ת ו נ ו ש א ה , ה א ד ם ה י ש ר א ל י , מ ה ל כ י ם ב ש ת י ד ר כ י ם ש ו נ ו ת ז ו מ ז ו ת כ ל י ת ה ש נ ו י . ובכחינה זו יפה מצבו של האדם הישראלי, בן הגולה, ממצבו של בן ארץ ישראל. אדם הישראלי בגולה, כשמצרים עליו תחומו הדעת והתרבות של ישראל, פורש הוא פרישה לשעה מהותו הישראלית ומזין את עצמו מזונות רוחניים משל אחרים, מברך בלחש על הלקיחה ברשות ושלא ברשות, ודעתו נחה עליו לשעה. והרי הוא נכנס שוב לביתו, נהנה הנאת נשמה יתרה בתרבות ישראל העתיקה, בשירי הוי של דורות קודמים, ודעתו הישראלית נחה לפי שעה. עד שיתעורר בו שוב רעב וצמאון, וחוזר חלילה. חי הוא בחייו הרוחניים בשתי רשויות שונות זו מזו. והרגל נעשה טבע. מה שאין כן בן ארץ ישראל: הלה אינו יכול לפרוש לשלחנות אחרים. לא התקינו אחרים את צרכיו, והרי הוא מתלבט התלבטות קשה בין הצורך ובין חוסר הסיפוק. ועליו לתקן את כל הכלים ולמלא אותם תכנים: הוא ולא אחר, הוא ולא עמים אחרים, עם כל יצריהם וצרכיהם השונים. מכאן שנויי בעטרה והתכלית אשר בשאיפות התרבותיות השונות, הרווחות בתוך הקהל הא"י, הקטן בכמותו. מכאן גם התריפות היתרה, שעתידה מלחמת התרבות בישראל לקבל בעתיד הקרוב. יהודי הגולה יוסיפו ללכת בדרך השניות, בדרך שתי הרשויות השונות; עתידים הם להטייל מעל שכמם את האחריות בעד תרבות עצמית שלמה; די יהיה להם במחנות כהונה משל אחרים. אפשר מאוד, והרשות היהודית תעמיק יותר, אבל היא תפרנס ותוכל לפרנס רק את הנשמה ביתרה בלבד, מה שאין כן התרבות הישראלית בא"י, שמצווה היא לפרנס לא את הנשמה היתרה בלבד אלא נשמת יום יום.

אולם לא כאן המקום לעמוד על כך בהרחבה. ברצוננו היה רק להעיר על עצם קיומו של משבר זה וגורמיו העקריים. אלא שלא זהו העיקר במלחמת המדיניות והתרבותיים בישראל בזמן הזה. העיקר הוא: הכוונת הכחות וגיוסם להראת המפעל הא"י העתיד לבוא. הראי-

שונים מתיזים את המדינה ואת ישובו של עולם, תפקידים העשויים למוץ את כל לשר האומה הישראלית ולגרום לו, אפשר, "ירידה" תרבור תית לדורות מועטים. תפקידים אלה אינם נתנים להתגשמות ביד אחת של האומה אלא בשתי ידיה, ולפיכך תהא ה"תרבות", זו "תרבות הרוח", מצווה להרחות מפני מצוות-עשה יחידה: עשה את ישובך ישוב עולם, בסיס ומוצק, כי הוא הייך ואורך ימיד. כל היוצא מתחום זה הוא בבחינת צורך שני במעלה ולא צורך ראשון. אפשר ועולמו של בן ישראל יצטמצם על ידי כך צמצום ניכר, אבל צמצום כזה סופו הרחבה, סופו לתתוח את הקרקע ולהכשיר צמחי תרבות עצמיים. ואפשר שכרחה בו יתירה על ברכת עשייה תרבותית ישרה, שיש בה בהכרח משום היסח דעת מן הצורך הראשון, שדורנו, ולא רק דורנו, זקוק אליו. על ידי כך אפשר והמשבר התרבותי יחמיר עוד יותר, ללומר, כל שיגדל המרחק בין האדם הישראלי של היום, הקרוע בלבו וכבוש בידי כחות שונים של שאיפות תרבות, ובין מצב הבנין הישובי ביום, שעומד עדיין בראשיתו. ולא לחנם מוצא אתה את הצעקה הגדולה לתרבות, לרוח, למוסר, לא רק בין יחידו הסגולה — הסופרים ובעלי התרבות הרוחנית, שאומנתם בכך, שמצוות חיהם ומהותם כופה עליהם להדרש בכל מקום ובכל שעה רק לדרישת מעמקים זו של חי תרבות ויצירה, אלא גם בין הנואשים מגאולה שלמה, גאולת ישוב ענקי, שעתיד לשנות את קלסתר חיינו מן הקצה אל הקצה. ואפשר מאוד, שהללו הם הצועקים את הצעקה המרה ביותר; שכן על ה"תרבות" למלא את החלל הריק, שנתהווה עם אכרן האמונה או עם רופפותה של זו, כתקומה ארצית ישראלית. לא לחנם שותפים בצעקה זו כל המתיאשים השונים והכופרים הגמורים בתחיה הישובית, המדינית של ישראל.

ובסכנה זו הרגיש אוסישקין הרגשה נכונה, עם שלא מצא לה את הבטוי המחשבתי ההוגן לה. ואוסישקין זה, שמעולם לא זלזל בערכי התרבות הישראלית, הן העתיקה והן החדשה, סבור היה, שאותו לא יחשדו בשנאה לקנייני הרוח שלנו: הרי שמרני הוא, הרי רוצה הוא בכל לבו בטפוח הספרות העברית, המדע העברי והתרבות העברית בכלל, הרי מימיו לא הטיף למרידה בעבר, לברבריות חדשה, להשתקעות ב"חומר" בלבד. וודאי לא נתעלם אוסישקין גם מן המצב התרבותי היורד, שכנסת ישראל בכל העולם מצויה בו, וודאי לא נעלמו ממנו גם החזיונות הבלתי נאים ביותר של צמצום הרוח בישראל של ארץ ישראל, אבל... אחד הציונים הראשונים, שהמסורת הציונית הטהורה מקובלת עליו, יודע הוא ורוצה להודיע גם לאחרים, מה פירושו של מפעלנו, מה טעמו של ישובנו, טעם ראשון, טעם מקור. ואל המקור הזה אמר להשיב אותנו.

לא היום נתגלה המשבר הרוחני, התרבותי הישראלי, ולא בא"י בלבד אלא בכל תפוצות הגולה, עומד הוא זה דורות אחרים ותובע את פתרונו. והפתרון לא ינתן בקרוב. רוצה אדם להעמיד את מהותו של משבר זה על דבור אחד, הרשות בידו לאמר: ה ת ר ב ו ת ה י ש ר א ל י ת ו נ ו ש א ה , ה א ד ם ה י ש ר א ל י , מ ה ל כ י ם ב ש ת י ד ר כ י ם ש ו נ ו ת ז ו מ ז ו ת כ ל י ת ה ש נ ו י . ובכחינה זו יפה מצבו של האדם הישראלי, בן הגולה, ממצבו של בן ארץ ישראל. אדם הישראלי בגולה, כשמצרים עליו תחומו הדעת והתרבות של ישראל, פורש הוא פרישה לשעה מהותו הישראלית ומזין את עצמו מזונות רוחניים משל אחרים, מברך בלחש על הלקיחה ברשות ושלא ברשות, ודעתו נחה עליו לשעה. והרי הוא נכנס שוב לביתו, נהנה הנאת נשמה יתרה בתרבות ישראל העתיקה, בשירי הוי של דורות קודמים, ודעתו הישראלית נחה לפי שעה. עד שיתעורר בו שוב רעב וצמאון, וחוזר חלילה. חי הוא בחייו הרוחניים בשתי רשויות שונות זו מזו. והרגל נעשה טבע. מה שאין כן בן ארץ ישראל: הלה אינו יכול לפרוש לשלחנות אחרים. לא התקינו אחרים את צרכיו, והרי הוא מתלבט התלבטות קשה בין הצורך ובין חוסר הסיפוק. ועליו לתקן את כל הכלים ולמלא אותם תכנים: הוא ולא אחר, הוא ולא עמים אחרים, עם כל יצריהם וצרכיהם השונים. מכאן שנויי בעטרה והתכלית אשר בשאיפות התרבותיות השונות, הרווחות בתוך הקהל הא"י, הקטן בכמותו. מכאן גם התריפות היתרה, שעתידה מלחמת התרבות בישראל לקבל בעתיד הקרוב. יהודי הגולה יוסיפו ללכת בדרך השניות, בדרך שתי הרשויות השונות; עתידים הם להטייל מעל שכמם את האחריות בעד תרבות עצמית שלמה; די יהיה להם במחנות כהונה משל אחרים. אפשר מאוד, והרשות היהודית תעמיק יותר, אבל היא תפרנס ותוכל לפרנס רק את הנשמה ביתרה בלבד, מה שאין כן התרבות הישראלית בא"י, שמצווה היא לפרנס לא את הנשמה היתרה בלבד אלא נשמת יום יום.

אולם לא כאן המקום לעמוד על כך בהרחבה. ברצוננו היה רק להעיר על עצם קיומו של משבר זה וגורמיו העקריים. אלא שלא זהו העיקר במלחמת המדיניות והתרבותיים בישראל בזמן הזה. העיקר הוא: הכוונת הכחות וגיוסם להראת המפעל הא"י העתיד לבוא. הראי-